

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/ Issue 22 (Eylül/ September 2025), s. 13-27
Geliş Tarihi-Received: 22.07.2025
Kabul Tarihi-Accepted: 25.09.2025
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.5281/zenodo.16784364

Tahsin Yücel'in *Mutfak Çıkmazı* Adlı Romanında Küçük İnsan Meselesi*

The Issue of Little People in Tahsin Yücel's Novel Mutfak Çıkmazı

Merve DEMİR**
Zeliha ÖZTÜRK***

Öz

Tahsin Yücel, ilk eserini 1954 yılında yayımlamış ve 1960 yılında ilk romanı olan *Mutfak Çıkmazı*'ni okuyuculara sunmuştur. Yazar, *Mutfak Çıkmazı*'ndan önceki tüm eserlerini hikâye türünde yayımlamıştır. Başlangıçta hikâye olarak tasarlanan bu eser, daha sonra genişletilerek roman şekline getirilmiştir. Batı etkisiyle edebiyatımıza giren ve 1950-1960 dönemi yazarlarını etkisi altına alan varoluşçu sanat anlayışı ile yazarlar artık toplumsal olayları eserlerinde işlemekten ziyade bireyin iç dünyasına dönük, bireyin var olma amacını aradığı eserler kaleme almaya başlamışlardır. Varoluşçu sanat anlayışı edebiyatta bunaltı, endişe, çatışma ve yabancılaşma gibi kavramların öne çıkmasına neden olmuştur. Eserlerinde aidiyet duygusunu kaybetmiş, çatışmacı, depresif ve kendi kimliğine yabancılaşmış, yeni "ben"i arayan ve küçük insanları işleyen Tahsin Yücel bu bakımdan varoluşçu sanat anlayışına yaklaşan bir yazardır. Yücel'in *Mutfak Çıkmazı* adlı eseri, kendi serüveninde değişim ve dönüşüme uğramış, var olma sebebini sorgulayan ve arayan, depresif, çatışmacı, kendine ve topluma yabancılaşmış, aidiyet duygusunu yitirmiş, sıradan, toplumun her kesiminde karşılaşılabileceğimiz küçük insanın hikâyesini anlatması bakımından dikkat çeker. Bu çalışmada, Tahsin Yücel'in *Mutfak Çıkmazı* adlı eserinde oluşturduğu küçük insan karakteri; varoluşçu edebiyatla da ilişkilendirilebilecek toplumsal/bireysel çatışma, yabancılaşma, takıntı ve aidiyet eksikliği gibi unsurlar üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tahsin Yücel, *Mutfak Çıkmazı*, küçük insan, yabancılaşma, çatışma.

Abstract

Mutfak Çıkmazı is Tahsin Yücel's first novel, published in 1960. Initially designed as a novella, the work was expanded and transformed into a novel. Under the influence of Western existentialist thought, which permeated our literature and impacted writers during the 1950s and 1960s, authors began to produce works that emphasized the individual's inner world rather than societal themes. The existentialist interpretation of art has resulted in the prominence of themes such as despair, anxiety, conflict, alienation, and a sense of disconnection in literature. Tahsin Yücel, whose works deal with little people who have lost their sense of belonging, are conflicted, depressed, and alienated from their own identity, and

* Bu makale, "Tahsin Yücel'in Romanlarında Küçük İnsan" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e- posta: merve342512@gmail.com, ORCID: 0009-0009-1443-5797.

*** Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, e-posta: zeliha.ozturk@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7900-4108.

who search for a new "I", can be counted among the writers who write within the framework of the existentialist understanding of art. Yücel's *Mutfak Çıkmazı* captivates by narrating the tale of a little people who experiences change and transition in his journey, characterized by depression, inner turmoil, societal alienation, and a diminished sense of belonging. The present study analyzed Tahsin Yücel's sense of art and the little people character he created in his first novel, *Mutfak Çıkmazı*, through elements such as conflict, alienation, obsession and lack of belonging, which can also be associated with existentialist literature.

Keywords: Tahsin Yücel, *Mutfak Çıkmazı*, little people, alienation, conflict.

Giriş

1820 itibarıyla Rus edebiyatına toplumun en alt sınıfının anlatısı olarak giren küçük insan kavramı değişen dünya düzeni ve sanat akımlarının etkisiyle dönüşüme uğramış ve kavram zamanla sıradan insanın öyküsünü anlatan bir içeriğe evrilmiştir. Türk edebiyatına 1930'da Sait Faik Abasıyanık'ın hikâyeleri ile dâhil olan küçük insan kavramı, 1950'deki siyasi ve sosyal değişimler ve varoluşçuluk akımının etkisiyle birey odaklı eserlerin ana malzemesi olmuştur. Edebî eserlerde küçük insan hikâyeleri toplumsal sorunların veya toplumsal değişimlerin birey üzerindeki etkisini anlatır. Küçük insanı temsil eden kahramanlar için sınıfsal bir ayrım yoktur ve küçük insanı konu alan eserlerde toplum içinde kendi anlamını arayan her statü ve rolden insan anlatılır. Kahramanlar şehirde yaşayan bir memur, küçük bir meskende yaşayan kasabalı da olabilir. Bu kahramanlar toplumda hangi konumda olursa olsun, yaşadığı toplumla çatışan, yetiştirdiği geleneğe karşı bir aidiyet hissetmeyen, sorgulayan ve varoluşuna yeni anlamlar arayan bireylerdir. Bireyin varoluşunun anlamını arayış hikâyeleri olarak tanımlanabilecek küçük insan hikâyelerinde varoluşçu edebiyattan gelen ortak izleklere rastlanabilir. Varoluşuna tanıklık edilen küçük insanı ele alan eserler; genel itibarıyla bireysel/toplumsal çatışma, yabancılaşma, aidiyet eksikliği gibi ana izlekler üzerine kurulur.

Hikâyeci kimliği ile tanınan Tahsin Yücel, 1960 yılında ilk romanı *Mutfak Çıkmazı*'ni yayımlamıştır. Başlangıçta bir hikâye olarak kurgulanan eser, daha sonra roman olarak genişletilmiştir. Yücel, eserlerinde her sınıftan insanı kahraman olarak seçmiştir. Bunların arasında çoğunlukla küçük insan kavramı ile yakınlık kurulabilecek sıradan insana yer verdiği eserleri dikkat çekmektedir. Yücel'in bu tarz eserlerindeki kahramanlarının yolculukları ve anlam arayışları metaforik olarak da oldukça iyi kurgulanmış ve işlenmiştir. Yazarın göstergebilim alanında Türkiye'de öncü araştırmacılardan biri olması bu anlamda eserlerinde de etkisini göstermiştir.

Tahsin Yücel'in edebî eserlerinde "küçük insan" olgusuna dikkate değer biçimde yer verildiği gözlemlenmekle birlikte, bu konunun literatürde yeterince ele alınmadığı görülmektedir. *Mutfak Çıkmazı* adlı yapıt, tematik olarak küçük insan anlatısının bir örneği olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada, 1950-1960 Türkiye'sinin ekonomik ve politik şartları ile sanat anlayışı ışığında *Mutfak Çıkmazı* romanı küçük insan kavramı çerçevesinde incelenmiş, eserde roman kahramanı üzerinden öne çıkan bireysel ve toplumsal çatışma, yabancılaşma ve aidiyet eksikliği gibi varoluşçuluk akımı ile yakınlaşan izlekler ele alınmıştır.

Küçük İnsan Kavramı

Küçük insan, öncelikle 1820 yılında Rus edebiyatında kendini göstermiş hiyerarşik olarak toplumda en alt sınıfları temsil eden insan hikâyesi olarak anlatılmaya başlanmıştır. Modern edebiyatın, hayatına odaklandığı burjuva sınıfı karşısında sosyal ve ekonomik açıdan alt tabakayı simgeleyen küçük insanlar, zamanla yazarlar tarafından toplumunun sorunlarının anlatımında kullanılan daha etkili hikâye kahramanları

olmuştur. Bu anlamda adından en çok söz ettiren eserler Nikolay Gogol'ın *Palto*, Fyodor Dostoyevski'nin *İnsancıklar* eserleri olsa da küçük insanı ilk kez Aleksandr Puşkin'in eserlerinde konu edildiği kabul edilmektedir:

“‘Küçük insan’ sorunu Rus edebiyatının önde gelen sorunlarından biridir. Daha sonra ‘küçük insan’ olarak adlandırılan ‘zavallı memur’ imgesi 17. yüzyıl edebiyatında (‘Frol Skobeev’in Öyküsü’) ortaya çıkmış, daha sonra bu tema 18. yüzyıl öyküsünde (‘Zavallı Liza’) geliştirilmiş ve ‘küçük insan’ imgesi özellikle 19. yüzyılın 40’lı yıllarında ‘doğal okul’ yazarlarının eserlerinde popüler hale gelmiştir. Bunun nedeni, ilk olarak, edebiyatın insancillaşması, toplumsal öneminden bağımsız olarak insana olan ilgisi ve ikinci olarak, Rus edebiyatında insanı toplumsal olarak koşullanmış bir olgu olarak tasvir eden gerçekçi yöntemin yerleşmesiydi. Bu sorunun Puşkin’den Dostoyevski’ye kadar diyalektiği içinde incelenmesi, sadece ‘küçük insan’ temasının değil, aynı zamanda 19. yüzyılın ilk yarısındaki Rus edebiyatının gelişimindeki ana eğilimleri ortaya çıkarma fırsatı verecektir” (Akhundlu, 2024, s. i).

Rus edebiyatının ilhamı ve modernizmin etkisi ile insanın sosyal statüsü, yaşam şekli, hayat akışı değiştikçe küçük insan kavramının anlatım alanı genişlemiştir. Küçük insan, sınıfsal açıdan alt sınıfın anlatımı olmaktan çıkmıştır. Bu kavram, toplum içinde değişen, dönüşen insan hikâyeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal dönüşüm süreçlerinden en kuvvetlisi olan Sanayi Devrimi ile kent-köy yaşamının birbiri içinde kaynaşması ile sınıfsal geçişler meydana gelmeye başlamıştır. Bu ise, bireylerin hayatında bir şok etkisi yaratarak onları kendi özlerini sorgulamaya itmiş ve bireyleri kendilerine yabancılaştırmıştır. Modernizmin getirdiği derin değişimler bireyler üzerinde farklı etkiler yaratarak onları içlerine dönmeye zorlamış, depresif, kendini toplumdan soyutlamış, yeni düzeni algılamaya çalışan kendi küçük dünyalarına çekilmiş bireyler ortaya çıkarmıştır. Yazarlar kurgularında varoluşsal hakikati düşünerek bireyin kendi öz hikâyesini işlemeye başlamıştır. Toplumsal sorunların ve değişimlerin birey üzerindeki ruhsal ve zihinsel etkileri küçük insanın kendi küçük dünyasında bazen açık ve sade bir dille, bazen derin psikolojik ve sosyolojik çözümlemeler gerektiren toplum dilinin tüm sınırlarını aşmış şekilde işlenmiştir.

Türk edebiyatında küçük insanı eserlerine konu ettiği kabul edilen ilk isim Sait Faik Abasıyanık'tır ancak bu kavram realizm akımının etkisi ile Tanzimat Dönemi roman ve hikâyelerinden itibaren görülmeye başlamıştır. Bu dönemin kimi eserlerinde kendi iç dünyasına dönerek kendini arayan küçük insanlara rastlanmaktadır. Bu küçük insanlar, içine atıldıkları dünya içinde melankoli ve depresyonlu ruh hâli ile okuyucuya resmedilmiştir:

“Tanzimat sonrası Türk edebiyatının ikinci döneminden itibaren modern manada ‘küçük adam, insan’ karakterinin izlerini görmek mümkündür. Samipaşazade Sezaî'nin 1888 tarihli Sergüzeşt romanındaki esir kahraman Dilber, bu anlamda önemli. Arkasından ilginçtir salon edebiyatı ortaya koymakla suçlanan Servet-i Fünûn mensuplarının realizm kaygısından hareketle özellikle hikâyelerinde ‘hayat-ı hâkikiyye’yi yansıtmak adına bu tarzda kahramanlara sıklıkla yer verdikleri görüyoruz. Yazarlar bu dönemde ‘küçük adam’a yaşadıkları zor şartlardan dolayı acıma ve merhamet penceresinden bakmışlardır” (Çoruh, 2022).

Bu değişim, 1950’de Çok Partili döneme geçişle başlayan siyasi modernleşme sürecinin toplumsal değişimleri yansıtmaları ile ilgilidir. Demokrat Parti’nin seçim zaferiyle birlikte, Tek Partili dönemden Çok Partili döneme geçilerek siyasal ve toplumsal düzen değişmiş, tarımda makineleşme artarken kırsaldan kente zorunlu göçler başlamıştır. İç siyasetteki denge değişimleri ve ekonomik kaynakların şehirlerde toplanması, yeni bir toplumsal düzen ve sınıf yaratılmasına zemin hazırlamıştır. Cemaat kültüründen cemiyet kültürüne, toplumsal yaşamdan bireysel yaşama geçiş sürecindeki toplum, bu yeni düzene uyum sağlamaya çalışmıştır. Bireyleri etkileyen bu sosyolojik değişim, sanatçılar

için önemli bir tema oluşturmuş ve göçün birey ve toplumu nasıl etkilediğine dair birçok eser kaleme alınmıştır:

“Türkiye, tek parti rejiminin sona ermesiyle ve 1950 yılında Demokrat Parti’nin yönetime gelmesiyle yeni sürece girmiş, dünya kapitalist sistemiyle bütünleşme sürecini hızlandıran adımlar atılmıştır. Bir yandan da limanlar, barajlar, köprüler kent düzenlemeleri ve Marshall yardımı sayesinde kara yollarının yapımına hız verilmesi gibi hizmetlerle başlayan hareketlilik köyden kente göçün önünü açmıştır. Görünümü değişmeye başlayan, aldığı göçlerle vatandaş profilinde değişimler yaşayan büyük kent, yapılanma süreci ve karmaşası ile yenilikçi kentli sanatçıların esin kaynağı olmuştur” (Özata Dirlikyapan, 2022, s. 173-174).

Siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan bu yeni düzen ve buna bağlı olarak bireyin değişimi, edebiyatı da etkileyerek şiir, hikâye ve romanda estetik bir dönüşüm yaratmıştır. Bu dönüşümün bir diğer önemli sebebi de bu yüzyıl sanatını etkisi altına alan varoluşçuluk akımıdır. Varoluşçuluk, ilk kez 19. yüzyılda Søren Kierkegaard’ın dinsel-felsefi söylemleri ve insanın dünyadaki anlamını diğer nesnelerden farklı olarak varoluş üzerinden açıklamaya çalışması ile ortaya çıkmış bir felsefi düşüncedir. Kierkegaard’a göre evrendeki her nesnenin özü vardır; ancak insanın bu evrende özden önce bir varoluşu ve varoluş amacı vardır, bu varoluş amacı her insan için ayrıdır, öznedir.

“(…) hem tanrıci hem de tanrıtanımaz olanların birleştiği nokta, yalnız insanda ‘varlık’ın özden önce geldiği fikrinin kabul edilmesidir. İnsan kendi özünü seçer. Böylelikle de öz, varoluştan sonra geliyor demektir. Çünkü seçmek için önce var olmak gereklidir. (...) Bu arada önemli diğer bir kavram ‘özgürlük’tür. Herhangi bir sınıra bağlanmamalıdır özgürlük. Söz konusu olan, gerçekte seçme özgürlüğüdür. Seçmemek özgürlük olamaz. Seçmemek bile, aslında seçmemeyi seçmektir. Ayrıca insan sorumludur. Kendini seçmesinin, özünü yaratmasının verdiği sorumluluk, doğal olarak kendine aittir” (Bender, 2009, s. 25).

20. yüzyılda Dünya savaşlarının neden olduğu büyük insan yıkımları bireye ilişkin her şeyi derinden etkilemiş, bu durum insanların dünyadaki yerini anlamlandırma gereksinimini arttırmıştır. Bu gereksinim varoluşçu düşüncenin yükselmesine zemin hazırlayarak, tüm sanat alanlarını etkilediği gibi edebiyatı da etkilemiştir. Varoluşçu felsefeden etkilenen yazarlar eserlerinde; yabancılaşma, çatışma, var olma, yani kendini arama temalarına yer vermiştir. Yazarlar bu temaları işlerken belirli bir kesimden karakterler seçmemiş, toplumun her kesiminden karakterler seçerek söz konusu temaları ele almışlardır. Varoluşçu edebiyatın önemli temsilcileri arasında, Jean-Paul Sartre, Albert Camus, Martin Heidegger, Franz Kafka gelmektedir.

Varoluşçuluk akımı Türkiye de ilk “19.05.1946’da Tercüme dergisinde, ‘Yeni Görüşler’ başlığı altında, varoluşçuluğu tanıtmak isteyen bazı çeviriler yayımlanır” (Bezirci, 1958, s. 17). Daha sonra Mavi, Büyük, Sanat ve Edebiyat Gazetesi, A Dergisi, Felsefe Tercümeleri Dergisi, Yeniden Doğuş, Türk Düşüncesi, Pazar Postası gibi süreli yayınlarda akıma dair eleştiri, tanıtım ve çeviri amaçlı yazılar yazılmaya başlanmıştır.

Varoluşçuluk akımı, en önemli etkisini 1940-1960 yılları arasında göstermiştir. Bu dönemde yaygın bir şekilde özellikle varoluşçu yazarlardan çevrilen eserler yazarların bu akımın etkisine girmesine büyük bir katkı sağlamıştır. Camus, Sarte, Puşkin gibi yazarların bireyin zihin yapısını felsefe ile harmanlayıp sunmalarını örnek alan Türk yazarlar artık eserlerde bireyi ve bireyin iç dünyasını ele alan konuları işlemeye başlamıştır:

“Varoluşçuluğun edebiyatımızda da bazı etkileri görülür. Genç yazarlarımızdan Demir Özlü Bunaltı ve Soluma adlı hikâye kitaplarını bu etkiyle kaleme alır. Ferit Edgü’nün birkaç hikâyesi de aynı etkiyi taşır. Orhan Duru ve Bilge Karasu ile Adnan Özyalçiner ve Leylâ Erbil’de de parça parça varoluşçuluğun izlerine rastlanır. Varoluşçu olmadıkları halde, şairlerimizden

bazıları (örneğin Edip Cansever, Turgut Uyar, Ahmet Oktay) şiirlerinde yalnızlık, bunalım, yabancılaşma gibi varoluşçuluğa özgü temlere ara sıra yer verirler” (Bezirci, 1985, s. 18-19).

Türkiye’nin yaşamakta olduğu büyük siyasi ve sosyal dönüşümlerin etkisiyle toplumdan kopmuş, sıkışmış ve öz benliğini arayan sıradan küçük insanların hikâyelerine eserlerinde yer vermeye başlamışlardır. Bu yazarlar, depresif ruh hâlindeki ve toplumsal bağlarını kaybetmeye yüz tutmuş insanların yaşam öykülerini ana tema olarak işlemişlerdir.

Varoluş felsefesi, bireyin kendi varoluş nedenini sorgulamasını ve bunu bulmasını teşvik ederken varoluşçu edebiyat da kendini arayan bireyin hikâyesini anlatır. Rus edebiyatında ortaya çıkan ve kavramsal olarak kendini yenileyen küçük insan, varoluşçuluk temaları etrafında işlenen bir figürdür. Küçük insan, toplum içindeki herhangi biridir; toplumsal rolü ve statüsü önemli olmadan toplumsal baskıya ve düzene başkaldıran, kendi tercihleri doğrultusunda yaşayan ve bu süreçte toplum ve düzene yabancılaşmış bireydir. Küçük insan hikâyeleri, varoluş hikâyeleridir. Bu hikâyeler, içinde bulunduğu düzeni ve çağı sorgulayan, geçmiş ve şimdi arasında sıkışmış, ret ve kabul arasında kararsız kalmış, bazen toplumsal ve kültürel, bazen de içsel çatışmalar yaşayan insan hikâyeleridir. Bu bağlamda, küçük insan kavramının varoluş felsefesinin edebiyat alanına bir yansıması olduğu söylenebilir.

Tahsin Yücel ve Küçük İnsan Hikâyesi

Tahsin Yücel, yazın hayatı boyunca çeviri, deneme, hikâye ve roman türlerinde eserler vermiştir. Ayrıca, göstergebilim alanında Türkiye’nin yetiştirdiği ilk akademisyenlerden biri olup bu konuda birçok çalışma sunmuştur. Yazarın şiirle başlayan edebî serüveni hikâye ve romanla devam etmiş, yazar aynı zamanda pek çok eser de çevirmiştir. Hikâye ve romanlarındaki derinlik, yazarın gözlem yeteneğinin yanı sıra alanındaki bilgi birikiminin kurgu dünyasına yansımasıdır. Yücel’in farklı türlerde eserler üretmesi, onun kendi ifadesiyle parçalı kimlikli bir yazar olmasından kaynaklanmaktadır:

“Doğru, yazının değişik alanlarında etkinlikte bulundum, yazı yazdım, ancak, genel çevrem değişmediğinden olacak, bu alanlar karşıt ya da birbiriyle tümünden ilgisiz gelmedi bana, bilimsel yönelimli bir deneme yazmaktan aldığım haz bir roman yazmaktan aldığım hazdan daha eksik ya da daha fazla olmadı. Aralarında biçim, kurgu, bakış açısından bir temel birlik bulunduğunu da sık sık sezinledim. Gene de bu ‘parçalı kimlik’ deyimi benden çıktı. Geçen yıl yayımlanan Tartışmalar adlı kitabımda, çoğu kimselerin beni kişiliğimin tek bir yönüne, hatta yaptıklarımın tek bir parçasına indirgenmiş olarak, yani yalnızca bir çocuk kitabı çevirmeni, yalnızca tek bir eleştirmenin ya da tek bir öykü kitabının yazarı olarak tanımasından söz ederken başvurmuştum bu kavrama” (Yücel, 2003, s. 46).

Tahsin Yücel, eserlerinde bireyin kendisi ve toplumla olan çatışmalarını işlemiş; genellikle reddeden, kaçan, sıkışmış kahramanlar yaratmıştır. Değişen toplum düzenini anlatırken sıradan bireylerin sosyal statülerine odaklanmamıştır. Sartre, Camus, Dostoyevski, Puşkin ve Gogol gibi varoluşçuluk akımının temsilcilerinin etkisi altında kalmış ve onlarla benzer temaları işlemiştir. 1950’li yılların modernleşme hareketlerinin yarattığı sosyolojik dönüşüm, Yücel’in hikâye ve romanlarında çatışma, yabancılaşma, değişim ve başkalaşım gibi temaları kullanarak kahramanlarını inşa etmesine öncülük etmiştir:

“Toplumsal değişimin her aşamasının bir travma olarak yaşandığı Türkiye’nin yakın tarihinde bu sancılı süreçlere seyirci kalmayacakları belli olan yazarlar, değişimi ya iyi yönetilmiş dönüşüm idealiyle ya da ani, plansız, kuralsız, yatırımsız bir sıfır noktası olarak gördükleri başkalaşım tepkisiyle karşıladılar. (...) Bütün başkalaşım öykülerinin içerdiği biçimsel değişime

eşlik eden kimlik değişimi, hızlı modernleşme deneyimiyle örtüşmektedir. Bu anlamda başkalaşım, modernleşme deneyimiyle ortaya çıkan ve yüzleşilmesi gereken meselelerin yazınsal yansıması olarak görülmelidir " (Parla, 2024, s. 108).

Tahsin Yücel'in eserlerindeki karakterler, toplumun çeşitli kesimlerinden sıradan bireyleri yansıtmaktadır. Bu karakterler, toplumsal roller ve beklentiler arasında sıkışmış, kaygılı, kendi ve toplumla çatışma içinde olan kimselerdir. 1950'lerde küçük insan kavramını ele alan Sait Faik ve Orhan Kemal'in eserlerindekiyle kıyasla, Tahsin Yücel'in küçük insanları daha depresif, kaygılı, sorgulayıcı ve çatışmacı nitelikler taşır. Yazar, karakterlerini oluştururken toplumun belirli bir kesimini seçmemiş, aksine her kesimden kahramanlar seçmiştir. Yücel'in karakterleri hem köy hayatında hem de şehrin sosyoekonomik açıdan üst seviye sayılabilecek bölgelerinde yer almaktadır. Yazarın kendi yaşamından izler eserlerine yansımıştır; çocukluk ve ergenlik dönemini Kahramanmaraş'ta köyde geçirmesi, ardından İstanbul'a gelerek gençlik yıllarını ve ömrünün geri kalanını burada geçirmesi, mekân ve karakter seçimlerini etkilemiştir. Yazarın eserleri dönemine göre sade bir üslup ve duru bir Türkçe ile yazılmıştır:

"Tahsin Yücel'in araştırmacı ve yazın adamı kimliğini besleyen en önemli kaynaklardan birisi kuşkusuz doğup serpildiği çocukluk uzamı, ötegeçe olarak anılan Elbistan'dır. Doğayla iç içe bir çocukluk geçiren yazar, içinden geldiği toplumu büyük bir aile olarak betimler. (...) Öykülerinde Elbistan uzamına olan ilgisi, kökensel ve düşsel uzama, ilk eve ve ilk dile geri dönüş düşüncesi ile açıklanabilir" (Tilbe, 2008, s. 807).

Yazarın edebî birikimi hayat tecrübesi ile birleşerek toplumun her kesiminden bir kahraman yaratmasına ve bu kahramanı toplumun içinden birisiymişçesine işlemesine neden olmuştur. Tahsin Yücel'in kahramanları hayata karşı kendi seçimleri, kendi benleriyle ayakta duran, hikâyeleri derin fakat kendileri küçük insanlardır.

Mutfak Çıkmazı ve Küçük İnsan

1950 yılında yayımlanan *Mutfak Çıkmazı* yazarın ilk romanıdır. Başlangıçta hikâye formunda kaleme alınan eser daha sonra romana dönüştürülmüştür. Bu sebeple eser teknik açıdan bazı eksiklikler içermektedir. Kısa hacmiyle dikkat çeken eserde kurgu açısından istenen sonuca ulaşılmış olsa da bölümler arası geçişlerdeki aksamalar okuyucunun zaman zaman duraksayarak kurgudan kopmasına neden olabilmektedir. Sade, anlaşılır ve akıcı bir dille yazılan eserde sınırlı sayıda karakter mevcuttur. Bu durumun eserin aynı zamanda yazarın ilk roman denemesi olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Göstergebilim üzerine akademik çalışmaları bulunan Yücel varoluşçu edebiyat ile ilişkilendirilebilecek bir yaklaşımı benimser. Mekânları, nesneleri ve anlatmak istediği olayları kahramanla ustaca bütünleştirir. Bu yöntem, kahraman ile olayların birlikte okunmasını kolaylaştırırken kahramanın daha iyi analiz edilmesine de katkı sağlar. Yazar, eserlerinde yer verdiği dönemin sosyolojik özelliklerini bireyin iç dünyasına güçlü bir şekilde yansıtır. Yücel'in eserlerinin başkahramanları genellikle hayatın içinden, sıradan küçük insanlardır. Yücel kapitalizmin ve modernizmin etkilerini özümsemeye çalışan, toplum içinde kendini arayan, yaşam nedenini anlamlandırmaya çalışan, geçmişine ve anılarına karşı aidiyet duygusu giderek azalan, hayat içerisindeki yeri gitgide küçülen, sıradan insanları merkeze almaktadır. Yazar, *Mutfak Çıkmazı* adlı ilk romanında toplumsal normlar ve aile beklentileri arasında sıkışmış, topluma ve kendine yabancılaşmış bir kahraman figürü oluşturmuştur. Bu yönüyle dikkat çeken eser, küçük insan kavramı üzerinden incelenmeye değerdir.

Mutfak Çıkmazı, İlyas Divitoğlu'nun toplumsal beklentiler, geçmiş ve gelecek arasında sıkışmış hayatını konu alır. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk savcısını yetiştirmiş Divitoğlu ailesi, maddi zorluklar nedeniyle gücünü kaybetmektedir ve tüm umutlarını ailenin son güvencesi olan İlyas Divitoğlu'na bağlamıştır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okuyan başarılı bir öğrenci olan İlyas, aile için kurtarıcı olarak görülmektedir.

İlyas, kız arkadaşı Emel'e evlenme teklif eder ancak beklemediği bir şekilde reddedilir. Bu olayın ardından İlyas'ın hayatı köklü bir değişim geçirir. İlyas, ailesinin beklentileri ve mali sıkıntılar nedeniyle bunalıma girer. Arkadaşı Murat'a gittiğinde evde yemek yapmanın tasarruflu ve zevkli olduğundan bahseden bir adamla karşılaşır. Adamın bu açıklamaları üzerine İlyas sinir krizi geçirerek adama saldırmaya çalışır. Bu olaydan sonra İlyas Murat'a kendisinin de yemek yapacağını belirtir ve zamanla yemek yapmak İlyas için bir tutkuya dönüşür.

Bir gün Murat İlyas'ı bir partiye davet eder. Partide tanıştığı bir kızın önerdiği "coq-au-vin" isimli yemeği araştırmaya başlayan İlyas, bu süreçte yaptığı yemeklerden sıkıldığını fark eder. İlyas farklı yemekler yapmak amacıyla yeşil kapaklı bir yemek kitabı seti almak için tüm okul kitaplarını satar ve bu kitapları edinir.

Bir gün İlyas'ı akrabası ziyarete gelir. Kendisi için hazırlanan sofrayı gören akrabası, İlyas'a sofrayı nasıl hazırladığını sorar. İlyas nişanlandığını, eşinin isminin Emel olduğunu ve sofrayı onun hazırladığını söyler. Yemek ve mutfakla ilgilenen İlyas, kirayı ödemekte zorlanır ve sağlık sorunları yaşar. Üniversiteden bir hocası İlyas'ı okula geri dönmesi konusunda ikna etmeye çalışır ancak İlyas okulun ve eğitimin artık onun için bir anlam ifade etmediğini belirtir. Emel ise İlyas'a geri dönerek onunla evlenmek istediğini dile getirir. Ancak İlyas, evliliğin yemek tutkusunun önüne geçeceğini düşündüğü için bu teklifi reddeder. Maddi sıkıntılar ve ruhsal bunalımlar yaşayan İlyas, şehri terk etmek ister fakat Murat buna razı olmaz ve İlyas'ın tüm ihtiyaçlarını karşılar. İlyas'ı yeniden normal hayatına döndürmeye çalışan Emel ve Murat birbirlerinden hoşlanmaya başlar ve evlenirler.

Murat ve Emel evlendikten sonra İlyas'ı bırakmak istemezler ve onu da yerleşecekleri çiftliğe aşçı olarak almak istediklerini söylerler. İlyas ilk defa yemek yapmak için başka bir mutfağa girer. Yine sürekli mutfakta zaman geçiren İlyas arada çiftliğin bahçesine çıkar ve kendisi ile sohbet eder. Kendi tercihleriyle var ettiği sıkışmış dünyasından kurtulamayan, neyin doğru neyin yanlış olduğuna da artık karar vermekten vazgeçmiş, sadece özlem ve pişmanlık hisseden İlyas mutfaktan da kurtulamaz. Bir gün çiftliğe hemşerisi Mustafa gelir, İlyas'ı yemek yaparken görünce tüm umutlarını İlyas'a bağlamış Divitoğulları'na niye bunu yaptığını anlayamaz ve İlyas'ı öldürür.

Roman, kahramanın ölümüyle başlar. Bu bölümde ailenin İlyas'tan beklentilerinin onu belirli bir kalıba soktuğu görülür. Divitoğulları'nın İlyas'a yüklediği rol, ilk çıkmaz olarak ele alınır. Yazar bu bölümde kahramanı geçmişi soylu ve oldukça güçlü bir aile içinde özellikle tasvir eder (Kolcu, 2011, s. 87) ve bu kahramanı geçmişi yüceltir. Kahramanın yüceltilmesi, Tahsin Yücel'in romanlarındaki küçük insan karakterinin bir özelliği olarak öne çıkar. Kahraman belirli bir eylem veya durum üzerinden yüceltilerek okuyucuda ideal figür konumuna getirilir ve ilerleyen süreçte bu yüksek konumdan kahramanın kademeli olarak inişi izlenir. Bu yüceltilme kahramanın değişen ve arayış içinde olduğu benliğine ulaşması için yapılır. Yazarın kahramana yüklediği bu yücelik vasıfları kahramana toplum veya aile vasıtası ile yüklenmiş vasıflardır. Kahramanın kendini arayış yolculuğunda bu yücelikler daha sonra onun için birer çatışma unsuruna dönüşür.

"İlyas büyük adam olacaktı, eski yüceliğine kavuşturacaktı ailesini. Küçücükten belli etmişti bunu. Bakışında, duruşunda, susuşunda her şeyinde atalar vardı, ataların ululuğu sinmişti her şeyine. Akıllıydı, her sınıfta birinciydi. On yaşında babasını yitirdi. Gene değişmedi. Ama kasabadaki okulu bitirince, şaşırıp kaldı. Kararını çoktan vermişti: yargıtaya üye olacaktı, sonra başkan olacak, şanlı dedesinin yerini tutacaktı" (Yücel, 2005, s. 15).

İlyas zeki başarılı sıradan bir çocuktur ancak ona sorulmadan ona giydirilen bir İlyas vardır ve onu yaşıyordur. İlyas'a hizmet edilirdi, o hizmet edemezdi. Yemek yapmak, bir mutfakta uşak olmak bunlar İlyas'ın vasıfları değildir. İlyas şimdi bu vasıfların hepsindedir. O zaman bu İlyas ölmelidir. Onların İlyas'ı Divitoğlu'dur, bir sorumluluğu ve yüceliği vardır ve İlyas o yücelikle ölmelidir ama ölen İlyas, üzerinde aşçı önlüğü ile biçare birisidir.

"Elbette suçlu Mustafa. Bir insana beş el kurşun attı, yüreğini delik deşik etti, elbette suçlu. Ancak bütün suçu o işlemedi, her şeyi yıkan o değil! Ne derlerse desinler, gerçek İlyas'ı Mustafa öldürmedi. O İlyas değildi, onların İlyas'ı değildi Mustafa'nın vurduğu, bir bedendi, bir insandı, ama o İlyas değildi" (Yücel, 2005, s. 15).

Kendini arayan birey, üzerindeki sorumluluklar ile kendi gerçeğini bulma arasında sıkışıp kalmış, özgüveni ve toplumsal statüsü zedelenmiş, kendine yabancılaşmış bir kişiye dönüşür. Bu durum, bireyi toplumdan uzaklaştırır ve hayatını anlamsız kılar. Birey bu noktada yaşadığı çevreye, insanlara ve olaylara yeni bir bakış açısıyla yaklaşmaya başlar. Önceden anlamlı olan durumlar ve olaylar, artık birey için çatışma yaratan unsurlar hâline gelir. Bu süreç kişinin içine kapanmasına neden olur. Bireyin yabancılaşma ve toplumsal çatışma temaları küçük insan figüründe sıkça görülür. Bireyin dönüşüm veya arayış sürecinde toplum içindeki konumundan kopması ve üzerine yüklenen statüden ayrılması gerekir. Yeniden inşa sürecinde reddetme ve yok sayma gerekliliği ortaya çıkar; bu da çatışma ve çatışma sonrası ikna sürecini beraberinde getirir. Birey kendisine yüklenen tüm vasıfların sahibi olan toplumla bir çatışma yaşayarak içine kapanır ve bu süreçte kendi kimliğine ulaşmayı amaçlar.

"Bir yerlerde duramıyordu. Kaçmak geliyordu hep içinden. Nereye kaçacağını bilmiyordu. Düşünmüyordu da. Bilse bile, düşünse bile kaçmazdı: güçsüzdü, zorlukla sürüklüyordu ayaklarını. Gelip geçen insanlara hışımla, sonsuz bir kinle bakıyordu. Sessiz, zararsız insanlardı hepsi de kar altında koşuyorlardı. Hiç kimseye zararları dokunmuyordu. Ama şimdi Divitoğlu her şeyden tiksiniyordu" (Yücel, 2005, s. 20-21).

İlyas belirli değerleri olan bir yaşama doğmuş, bu çevrede yetişmiş ve büyümüştür. İlyas onun için önceden planlanmış ve seçimleri yapılmış bir hayat sürerken Emel'e yaptığı evlilik teklifinin reddedilmesi İlyas için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Emel onun kendi benliği ile seçip yaşadığı tek gerçektir. Ailesi onun üzerine bir hayat kurarken o, Emel üzerine bir hayat kurmuştur.

"İlyas, dedesi İlyas Divitoğlu gibi Yargıtay üyesi olmaya, böylece ailesinin dedesinden sonra parça parça yitirdiği iktidarı, yeniden elde etmeye koşullanmış/koşullandırılmış bir bireydir. Kendisine değil, ötekine ait bir isteği gerçekleştirmeye çalışan kişi durumunda olan İlyas, evlilik teklifi ettiği Emel'in kendisine 'dost kalalım' diye ifade edebileceğimiz karşı teklifinden sonra, gerçeğe dair bilinçlenir ve peşinden koştuğu hedef nesneyle isteğinin kendisine ait olmadığını anlar" (Öcal, 2012, s. 121).

Küçük insanda görülen bir diğer izlek ise çatışmadır. Birey kendi içinde zihinsel bir mücadele verir. Bu, kahramanın kendi içinde yaşadığı ret ve kabul çatışmasıdır. Toplumsal çatışmadan farklı olarak kişinin suçlayacağı bir karşı cephe yoktur; bu süreç zihinsel ret ve kabul sürecidir. Kişi topluma olduğu gibi kendine de yabancılaşmaya başladığında bir sorgulama süreci başlar. Kişinin bir olay veya travmatik durumdan sonra

girdiği depresif ruh hâli ile suçlu veya sebep arar. Bu, aile veya aile içinden özel biri ya da toplum olabilir. Çatışma toplumdan veya aileden uzaklaşma asosyalite, tiksinti ve aidiyet eksikliği \ aidiyetsizlik olarak karşımıza çıkar:

“Dünyaya gözlerimizi açtığımız andan, kapadığımız zamana kadar aynı kişi olduğumuzu söylememiz mümkün müdür? Sanıyoruz ki değildir. Bireyler, pek çok unsura bağlı olarak değişebilirler; yaş alarak, mekân değiştirerek, inandıkları değerlerden koparak... Kişi, kendi içinde yaşadığı çatışmanın sonunda kendisini toplumdan soyutlayarak yabancılaşabileceği gibi, asıl kimliğinden uzaklaşarak yeni bir kimliğe de bürünebilir” (Tunçer, 2021, s. 157).

Emel’in İlyas’ın teklifini reddetmesi, İlyas’ın bastırdığı tüm duyguların ortaya çıkmasına neden olmuş ve onu kendi içinde bir karmaşaya sürüklemiştir. İlyas çevresine karşı farklı bir bakış açısı geliştirmiş ve önceden deneyimlemediği duygusal tepkiler vermeye başlamıştır. Bu süreçte kendisiyle yüzleşmiş, bazı içsel sorgulamalar yaşamıştır. İlyas, kendisini ait hissetmediği bir ortamda bulunuyor gibi algılamaya başlamış ve böylece hem kendisiyle hem de çevresiyle hızlı ve yoğun bir çatışma dönemine girmiş, çevresindeki herkesi ve her şeyi sorgulamaya başlamıştır:

“Sağlam bir inanç vardı içinde, iyiden iyiye duyuyordu: bunlardan, bu insanlardan değildi kendisi. Belki böndü, budalaydı, belki değersiz bir kişiydi, ama bunlardan değildi, yabancıydı hepsinin. Onlar arasında harcadığı çabaları, onlarla geçirdiği saçma sapan günleri düşündükçe kendi kendine de kızılıyordu. Şimdi eski düşlerini bile hor görmekteydi. Yargıtaya üye olacaktı da ne olacaktı sanki? Kimlere çalışacaktı? Beyinleri, yürekleri çamurlaşmış, içinden pazarlıklı insanlara mı?... ‘Deliymişim’ dedi kendi kendine. Gene kaçmak geldi içinden, başsız, sonsuz, delidolu bir istek, arkasından itti durdu. İssiz sokaklara saptı, serseriler gibi dolaştı. Bir insan gördü mü başını çevirdi, görmek istemedi. Midesi bulanıyordu” (Yücel, 2005, s. 21-22).

Kişinin toplumsal çatışması, bireysel iç çatışmasının yansımasıdır. Kendi ruhsal durumunda yaşadığı sıkıntıyı, çöküşü açıklayamayan kişi bu suçu yükleyecek bir şey arar. Bu genelde toplum, kültür, aile veya aileden biri olur. Tahsin Yücel’in eserlerinde de buna rastlanır. Kahramanın bireysel çatışmalarının sonucu bir şekilde topluma bağlanır ve kahramanlar bir süre bu arayış sancılarının suçlusunu toplumsal ve kültürel normlar olarak görür. Kişi bu sebeplerle toplumdan uzaklaşarak yabancılaşır. Kişinin toplum içinde başlayan bu aidiyet sorunu, kendini arayışının ilerleyen safhalarında öz benliğine ait bir yabancılaşma hissi ile devam eder:

“Bu farkındalıktan sonra, onun için her şeyler büyüünü yitirir ve anlamsal boşluğa düşer İlyas. Kendisiyle ötekine ait olanı birbirinden ayırt edemediği için, farkına vardığı veya sezdiği durumdan, duygusal bir çıkarım yaparak sanki kendisine ait değilmiş gibi, sorumluluğu ötekine yansıtır ve bütün insanlardan tiksindir. Hatta, duygusal çıkarımını genişleterek harcadığı için azalan parasının sorumluluğunu bile, her yeri dolduran belirsiz özne ‘onlar’a yükler. Burada şu hususa dikkat edilmelidir: Tiksinti, kendiliğini kuran, dolayısıyla kendisi gibi ötekini de bilen veya kendisini ötekenden ayıran insanın elinde, çaresizliğinin farkında olan anti-nihilist içerikli bir tepki iken kendiliğini kuramamış bireyin elindeyse, sorumluluk almamasıyla da bilinen herkes gibi olma veya ötekileşmenin bir ifadesidir” (Öcal, 2012, s. 121).

İlyas artık kendi hayatı ile bağlantısını kesmiş, zamanın geçmesi için yaşayan bir avare olmuştur. Yoksulluk da İlyas’ın hayatını iyice zorlaştırmaya başlamış, onu karanlığın içine itmiştir. Yolda yürürken arkadaşı Murat ile karşılaşır. Murat, İlyas’ı eve götürmüş, karnını doyurmuştur. Bu arada İlyas’ın tanımadığı bir adam gelmiş, evde yemek yaptığını bunun hem maddi olarak onu rahatlatıldığını ve bunun çok da kolay olduğunu anlatmaya başlamıştır. İlyas bilincini kaybetmiş gibi adama saldırmış, adam gittikten sonra artık kendisinin de yemek yapacağını söylemiştir. Belki kafası dağılır, Emel’i aklına getirmez diye düşünen Murat, İlyas’a bazı mutfak eşyaları vererek evine

uğurlamıştır. Murat'ın verdiği eşyalar ile eve gelen İlyas mutfakını ilk kez görüyormuş gibi başka bir bakış açısı ile mutfaka bakmıştır:

"Tencereyi, tabakları, kaşıkları küçük, tozlu mutfakına yerleştirdi. Soğuktan, çok üşüyordu. Yorgundu da üstelik, hemen yatması gerekirdi. Gene de ayrılamıyordu mutfaktan. Gözlerini ayırmadan tencereye, tabaklara bakıyordu. Çok güzel bir resme bakar gibi. Tencere tencere değildi sanki, tabaklar tabak değildi, ölümsüz ellerden çıkmış ölüm kalım resimleriydi. Belirsiz bir hazla, bulanık bir öç duygusuyla bakıyordu. Bir yabancı, bir sonsuz hüznün, bir tuhaf dinginlik veriyordu. Usul usul yüreğine çöküyorlardı. Ama Divitoğlu sanki büyülenmişti, bakmaya doyamıyordu" (Yücel, 2005, s. 27-28).

Eserde İlyas'ın yemek yapmaya karar vermesi, ciddi bir kriz sonrasında sorgusuz sualsiz kabul edilir. Bu durum İlyas'ın temel bir ihtiyaç olan beslenme ile hem fizyolojik hem de ruhsal doyumu karşılamaya çalıştığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca bu eylemin onu içinde bulunduğu düşünsel kaostan çıkaracak bir uğraş olduğunu da düşündürmektedir. Yazarın, karakterine mutfak gibi belirgin bir mekân seçmesi, kahramanı tamamen köklerinden koparmak istemediği şeklinde değerlendirilebilir. İlyas, yemek yapmaya öncelikle annesinden öğrendiği yemeklerle başlamıştır. Bu da karakterin geçmişi reddetme sürecinde olmadığını gösterebilir.

Beslenmenin yaşam için en temel gereksinimlerden biri olduğu düşünüldüğünde ve kahramanın mutfak dışında öldürüldüğü dikkate alındığında eserde mutfak doğrudan yaşam ile ilişkilendirilerek sunulduğu görülebilir. İlyas'ın mutfak ve mutfak eşyaları ile olan bağı Tanpınar'ın öykü karakteri Abdullah Efendi'nin eşyaları ile kurduğu ilişkiye benzeten Yiğitler (2018, s. 182) İlyas için mutfakın önemine dair şu yorumu yapar: *"Mutfak, içindeki yeni eşyalarla 'ev' in merkezidir artık. Sıcaklık ve güven duygusu veren bütün eşyasıyla İlyas'ı adeta 'ilk evreni' ne döndürmüştür"* (Yiğitler, 2018, s. 182).

İlyas'ın tüm zamanı artık mutfakta geçmektedir. İlyas için mutfak ve yemekler kendine ait tek şey olmuştur. Yemeklerini beğendirmek, daha iyilerini yapmak, daha fazlasını öğrenmek onun için sıradan bir yemek durumundan çıkarak saplantı ve takıntı hâline gelmiştir:

"Ama yaşamından memnun sayılırdı. Yemekleri anlatılamazdı. Anasının yemekleriyle bile karşılaştırılamazdı. Hepsi de güzel oluyordu. Başka yemeklerdi onun yemekleri, eşsiz yemeklerdi! Yemekleri yaparken de yemek yerken de bir mutluluk duyuyordu. Ya yemek yapıyor ya yemek yiyor ya yemek düşünüyor ya uyuyordu. Bu nedenle sürekliydi mutluluğu" (Yücel, 2005, s. 50).

İlyas için artık yemek yapmak hayata karşı kazandığı bir zafer gibidir, mutfak, o kendinin olmayan hayattan kaçıp kendi hayatı olduğuna inandığı yerdir. Herkes onu kendi tercihleri olmayan hayatta çok alkışlamış ve yüceltmmişti ancak İlyas artık kendine göre kendi kararları ve eylemleri ile yarattığına inandığı ve merkezine yemeği koyduğu bu hayatında da övgü istiyordu. İlyas bu övgüyü arkadaşı Selami'de buluyordu. Selami başta İlyas'ın yemek yaptığına inanmasa da şimdilerde hem karnını doyuruyor hem de yemeklerini övgü dolu sözler söylemesi İlyas'ı mutlu ediyordu.

"Divitoğlu artık coşmuş, yeryüzünden uzaklaşmış bir sanatçıydı, yaşayışı, varı yoğu sanat olmuş bir sanatçı gibiydi. Durmadan yaratıyordu, yarattıklarına hayrandı. Ama yeteneği konusunda kuşkuya düştüğü de olmuyor değildi. Şimdi fırsat ayağına gelmişken, yeteneğinin etkisini ölçmek, kuşkuyu içinden silmek istiyordu. Başkaları ne derlerdi yemeğini yiyince, neler duyarlardı, bunu bilmek istiyordu. Az sonra bilecekti de!" (Yücel, 2005, s. 53).

Bu, yazarın roman içinde çizdiği küçük insan izleğinin kendini kanıtlamak ve ispatlamak için girdiği bir döngüdür. Kahraman kendini ne kadar sosyal hayattan ve çevresinden soyutlamaya çalışsa da insan diğer insanlardan onay bekler. Başkaları

tarafından onaylandığında hem tercihlerinin doğruluğunu kendine ve çevresine ispatlamış olacak hem de kaybettiği toplumsal rolünü ve statüsünü geri kazanacaktır. Küçük insan diye tabir edilen figürün tüm hikâyelerde kazanmak istediği ve savaştığı durum toplumsal rol ve statüdür. Bu statü ve rol ona önceden giydirilmiş veya kendi kökleri ile gelmiş bir durumdan ziyade kendinin var edeceği bir rol ve statüdür. Kahraman eserin başında da görüldüğü üzere o yaşına kadar ona biçilen rol sebebiyle hep takdir edilmiş ve kabul görmüştür. İlk reddedilişte ise bulunduğu konum sarsılmış ve kahraman hemen bir reddetmeye giderek yeni bir rol ve statü arayışına girmiştir.

İlyas belki de aldığı onay duygusu ve kendine hayat içinde bir yer edinmiş olduğu düşüncesi ile Murat'ın davet ettiği partiye katılma kararı almıştır. Murat ise bunun arkadaşına iyi geleceğini, belki yeni biriyle tanışıp Emel'i tamamen unutup eski güzel günlerine döneceğini düşünmüştür. Çünkü arkadaşının ruhunu ve fikrini bir yemek yapma arzusuna bu denli kaptırdığını belki tahmin etmemiş, belki de kendine bunu kabul ettirmek istememiştir. İlyas bu partiden sonra tamamen yemeğe odaklanmış, parti boyunca da yemekten başka bir konuda sohbet etmemiştir. Partide tanıştığı birinin söylediği coq-au-vin yemeğini bulmak onun için her şeyden önemli hâle gelmiştir.

Varoluşçu yazarlar için yabancılaşmış ve kendi anlam dünyasını arayan küçük insan karakterleri fazla takıntılı veya tam tersi fazlaca vurdumduymazdır. Bu yazarların kahramanlarındaki ortak nokta nereye varacağı belli olmasa da kendi dünyalarında çizdikleri o yoldan dönmemeleridir. Küçük insan için hiçbir değer önemi yoktur, geçmişteki değerlerine karşı bir sorgulama yaşasa da kendi öz deneyimleri ve seçtikleri ile var olma mücadelesi içindedir. Bu sebeple geçmişi ile şekillenen şimdiye de yabancıdır:

“Edebî metinlerin ortaya koyduğu yeni ‘birey/özne’ belli değerlerin temsilcisi olmaktan ziyade sadece kendinin ve kendine ait değerlerin temsilcisidir. Bireyin temsil ettiği değerlerin de ille de toplum tarafından kabul edilen niteliklere sahip olması gerekmez; çünkü ‘o’ iyi ve kötünün ötesinde kendi hayatının ve deneyimlerinin bir ürünüdür. Her şeyiyle kendine özgü bir birey olan yeni roman kişinin oluşumunda varoluşçu felsefenin etkisi göz ardı edilemez. İnsanın kendi seçim ve eylemleriyle kendini kurduğunu savunan varoluş felsefesi, bunun ötesinde gerek dinî gerekse toplumsal hiçbir kabulü veya değeri benimsemez. Ne var ki bu birey oluş süreci beraberinde bazı sorunlar getirir ki bu dönem romanları da bu sorunlara ışık tutmaya ve onları anlamaya çalışır” (Kurt, 2009, s. 150).

İlyas arada bir geçmişine bakarak şimdiyi sorgulasa bile bu durum çok da uzun sürmez. O, geçmişine ve geçmişi ile var ettiği her şeye yabancılaşmıştır. Yeni beni ile kurduğu küçük dünyasında mutludur. Bu, onun seçimidir ve seçimini sonuna kadar yaşamak istemektedir.

“Yalan değil, başka şeyler de geliyordu aklına, tanıdık insanlar, eski düşünceler, eski dostlar geliyordu. Ama hepsi de bir masal gibi geliyordu, gerçek gibi gelmiyorlardı, diri diri gelmiyorlardı. Gerçeğin sınırları daralmıştı, bir odayla bir mutfığa, otururken pencereden görünen, el kadar bir gök parçasına inmişti” (Yücel, 2005, s. 50).

Zaman zaman geçmiş ile şimdi arasında bir sorgulama yaşasa da İlyas için yemek yapmak her şeyden daha önemli hâle gelmiştir. Murat ile katıldığı bir partide ismini duyduğu yemeğin Batı mutfağına ait olduğunu öğrenmesi üzerine, İlyas'ın yeni bir ilgi alanı olarak Batı yemekleri ortaya çıkmıştır. Sürekli bu yemeğin tarifini arayan İlyas, nihayet yeşil kapaklı bir yemek kitabı setinde bu yemeğin tarifine rastlamıştır. Kitap setini yüksek maliyeti nedeniyle satın almakta zorlanır. Günlerce kitapları nasıl alacağını düşünen İlyas sonunda rafta duran ve artık ihtiyacı olmadığını düşündüğü hukuk kitaplarını ve yıllardır kullandığı radyosunu satmayı planlar. Kitaplarını ve radyosunu satarak yemek kitaplarına kavuşma umudu içinde sevinirken kapısı çalınır ve

akrabalarından biri ziyaretine gelir. İlyas misafirine sofrayı hazırlamıştır. Kır saçlı adam, İlyas'a okulu ve ailesi ilgili sorular sorarken sofranın düzeni dikkatini çeker ve yemekleri kimin hazırladığını sorar. İlyas birden Emel ile nişanlandığını ve sofrayı da utangaç olduğu için odadan çıkamayan Emel'in hazırladığını söyler. Misafir gittikten sonra İlyas kendisini tekrar sorgulamaya başlar:

"Akrabası gittikten sonra, masanın başına çöktü. Boşalmış tabaklar önünde, donmuş gibi oturup kaldı. Kendinden tiksintmeye başlamıştı birden. 'Yaşamımı yıktım,' diye inledi. 'Kendi ellerimle yıktım...' Tiksintisi her dakika biraz daha büyüdü. 'Ben böyle olacak adam değildim,' diye söylendi. 'Gerçekten yargıtay üyesi olabilirdim, daha güzel şeyler bile yapabilirdim...' Korkunç bir keder çörekledi içine, açlık bastırınca kadar da kıvrılıp yattı." (Yücel, 2005, s. 109-110).

Tahsin Yücel, geçmişinden ilham alan bir yazar olsa da eserlerinde yarattığı küçük insan karakterlerini geçmişlerinden kopmak isteyen bireyler olarak tasvir etmiştir. Ancak bu karakterler her ne kadar geçmişlerini geride bırakmak isteseler de hikâyelerinde geçmişe özlem ve köklerine bağlılık duygularını okuyucuya mutlaka hissettirir. Her yazarda olduğu gibi Tahsin Yücel de yarattığı hiçbir karakteri kendi bağlamından tamamen soyutlayamaz. Kendi biyografisi ile oluşturduğu karakterler arasında daima bir bağlantı bulunur.

İlyas artık tamamen kendini kaybetmiştir; onun hayatında mutfak dışında bir mekân, yemek yapmak dışında başka bir amaç yoktur. Bu küçük insan için tamamen yabancılaşma ve kaçıştır. İlyas kendince yeniden kazanmaya çalıştığı toplumsal rol ve statüyü oluşturmamış ve kendini dibe çekmiştir. Ne eski Divitoğlu geri gelmiştir ne de o istediği Divitoğlu'nu ortaya çıkarabilmiştir. Sıkışmış ve kendini ararken daha da çok kaybetmiştir. Ulu köklerinden tamamen kopmuştur artık. Ruhun de fikren de artık bir Divitoğlu değildir. Emel ve Murat'ın onu alıp aidiyet duygusunu hissettiği mutfağından çıkarması da Divitoğlu için her şeyi anlamsızlaştırmıştır:

"Divitoğlu gene de kederleniyordu bazı bazı, özlem gibi, pişmanlık gibi, yalnızlık gibi bir duygu sarıyordu benliğini. Mutfaktan dışarıya çıktığı, bahçelerde, tarlalarda, güneşlerde, gölgelerde, karanlıklarda miskin miskin dolaştığı saatler, bu duyguyu tüm yoğunluğuyla yaşadığı saatlerdi. Alıp başını gidiyordu deli gibi. Bazı bazı adımları hızlanıyordu. Koştugu, soluk soluğa geldiği, bir köşeye yığılıp kaldığı zamanlar bile vardı. 'Beni yalnız ölüm paklar,' diyordu gene. Ölüm isteği içinde şahlanıyordu. Ama çabuk sönüyordu. Emel vardı gerisinde, bu çiftlikte Emel yaşıyordu, bir türlü kaçamaması, ölmemesi bundandı belki de. Bağdaş kurup oturuyordu. 'Beni yalnız ölüm paklar, 'diye yineliyordu. Ama kendisi de biliyordu: bunlar anlamlarını yitirmiş sözlerdi! Her şey bitirmişti anlamını, her şey değişmişti, bitmişti artık, çırpınmak, üzölmek boştu, saçmaydı" (Yücel, 2005, s. 151-152).

İlyas, Emel'in evlilik teklifini reddettiği zamanki ruh hâline geri dönmüştür. Ancak şimdi olanlara bir neden aramaktan vazgeçmiştir. Şu anki durumu ve hayat içindeki konumunu kendi seçmiş ve yaşamıştır. Bildiği tek şey, artık Divitoğlu olmadığıdır. Sadece İlyas'tı ve bu, verdiği tüm kararların bir sonucudur. Bu yüzden Mustafa geldiğinde onunla karşılaşmak istememiştir. Mustafa ise duyduklarından çok gördüklerine tepki göstermiştir. Karşısında açıcı önlüğü giymiş bir kişi vardır. Bu kişi İlyas'tır ama Divitlerin İlyas'ı değildir. Onun soylarını devam ettirecek İlyas Divitoğlu bu olamazdı. Bir yanlış düzeltmek ister gibi gördüğü ve aslında vakıf olduğu gerçeği İlyas'tan duymak ister Mustafa:

"Sana yakışır mı, bir Divit'e yakışır mı? (...) 'Divitlerden değil misin sen?' dedi.

'Hayır,' diye yanıtladı (...) 'Hayır, Divitlerden değilim' dedi" (Yücel, 2005, s. 153).

Eserin sonuna doğru daha sık tekrarlayan iç monologlar göze çarpar. İç monolog, anlatıcının aradan çekilip kahraman ile okuyucunun arasındaki sınırın kalkması olarak

tanımlanabilir. Kahramanın serüvenine birebir onunla tanık olunan bu teknikte okuyucu, kahramanın zihinsel ve ruhsal durumuna biraz daha yaklaşmış olur:

“İç monolog için, karakterin kendiyle konuşması sırasında bilinçli zihinsel süreçlerin, dil dağarcığının sınırları içerisinde, konuşma üslubuna uygun olarak aktarımıdır, denilebilir. Anlatıcının dahli olmayan durumlarda, karakter ile okur arasındaki bağ kuvvetlenir. Aracısız bir aktarım, okur ile karakterin bütünleşmesini kolaylaştırır. Dolaysız bir aktarım, karakteri tümüyle, sansüre uğratmadan anlatır, anlaşılır kılar” (Kara, 2023, s. 23-24).

Tahsin Yücel bu eserde kahramanın kendi bireysel çatışmalarını, ara ara pişmanlık belirten sorgulamalarını okuyucu ile kahramanın arasından çekilerek iç monolog biçiminde aktarır. Okuyucunun eserin dünyasına daha iyi girmesi için uygulanan bu yöntem okurun kahramanla daha sağlıklı bir bağ kurmasını da sağlar. Küçük insan anlatılarında da iç monolog önemli bir teknik olarak kullanılır. Kahramanın iç dünyasını ve düşüncelerini ondan dinlemek, okuyucu için hissedilir bir anlatı oluşturur:

“Modernizmin gitgide hâkimiyeti eline geçirdiği bir dönemin modern bireyi de kendi hâkimiyetini ilan etmiş ve kendi kişiliğiyle, kendi küçük sorunlarıyla ön plana çıkmıştır. Hem bilinç akışı hem iç monolog, bu modern bireyin hayatını, karakterini, sorunlarını, psikolojisini aktarmak bakımından vazgeçilmez teknikler hâline gelmiştir.” (Kara, 2023, s. 26).

Yücel kahramanın seçtiği yoldaki kaygı ve korkularını yine kendi ağzından *“Bunun sonu korkunç! (...) Öldürecek bu yaşam beni”* (Yücel, 2005, s. 78) cümleleriyle okuyucuya verir. Yazar kahramanın bilinçli seçimler yaparak kaygılarının üzerine gittiğini kendi sonunu kendi eliyle var ettiğini vermek ister. Kaygı ile gelen ölüm düşüncesi de varoluşçulukta ve küçük insan kavramında önemli bir izlektir. Ölüm, yaşanan hayatın bir parçası olsa da varoluşçulukta ölüm bir bitiş değil kaçış ve kurtuluş veya sonsuz bir özgürlük kazanımı olarak görülür. Var olmanın anlamını arayan birey bu anlama ulaşamama durumunda umutsuzluğa ve boşluğa düşer. Kendi bilinçli seçimleri ile dönüştürdüğü kişiliğe de yabancı olan insan için ölüm tüm yabancılıklardan, boşluktan kurtulacağı bir çıkış yoludur:

“İnsanın yakalandığı umutsuzluk hastalığı, bir bakıma özgürlüğünün bir sonucu olarak karşısına çıkar. Özgürlük ve zorunluluğun bir arada bulunduğu bu kontrast hal, varoluşçuların savunduğu hayatın absürtlüğü ilkesini akla getirir. Bu tabloda hayatın absürt geçekliği, umutsuzluğu kamçılayan temel etmenlerden biri haline dönüşür. Hayatın gerçek anlamda sona ermesi, absürdü; ben’in sahip olduğu hastalıklı halin sona ermesi demektir. Umutsuzluktaki ölüm ise kaçınılmaz olarak yeniden yaşama dönmek, bir bakıma ölememektir” (Çıraklı, 2021, s. 647).

Eser İlyas’ın ölümüyle başlar ve eserde bu ölüm aile tarafından kabul edilmeyen fiziksel bir son olarak ele alınmaktadır. Yazar romanın başında kahramanı bedensel olarak öldürerek bize eser boyunca adım adım kahramanın ruhsal ölümünü anlatır.

Tüm yaşam hevesini kaybettiği ve aradığı anlamı bulamayacağını anladığı anda İlyas’ın içinde bir ölüm isteği peyda olur. Kahraman burada ölümü bir son olarak görmemektedir; bir kurtuluş olarak görmektedir. Düşünme ve yaşama alanı o kadar daralmıştır ki ölüm onun için ferahlıktır. Yazar bu isteği yine kahramanın kendi ağzından okuyucuya aktarır. *“Beni yalnız ölüm paklar, (...) Beni yalnız ölüm paklar,”* (Yücel, 2005, s. 151).

Yücel eserin başında okuyucuya kahramanın fizyolojik ölümünü ailesinin ağıtları ile verirken İlyas Divitoğlu’nun öldüğüne ailesi inanmaz. Ölen İlyas’a benzer ama İlyas Divitoğlu değildir. *“Ne derlerse desinler, gerçek İlyas’ı Mustafa öldürmedi. O İlyas değildi, onların İlyas’ı değildi Mustafa’nın vurduğu bir bedendi, bir insandı, ama o İlyas değildi”* (Yücel, 2005, s. 15).

Eserin sonunda kahramanın ölüm isteğini bir iç monolog ile okuyucuya aktaran yazar, kahramanın ölümünü ise Divitoğullarından olduğunu reddettiği anda verir.

“Divitlerden değil misin?” diye yineledi.

‘Divitlerden değilim.’

‘Öyleyse sen kimlerdensin?’

‘Kimselerden değilim’” (Yücel, 2005, s. 153).

Bu diyalogda yazar, karakterin öz benliğine ulaştığını ancak bu benliğin yaşamın anlamını kavrayamadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, ölüm bir arınma süreci olarak değerlendirilir. Küçük insan, İlyas Divitoğlu kimliğiyle yaşadığı çıkmazdan, kendisine ve tüm geçmişine yabancılaşmış bir İlyas olarak çıkar.

Sonuç

Değişen dünya şartları, insanı etkileyen ve dönüştüren her şey küçük insan kavramının da anlamsal olarak genişlemesine neden olmuştur. 1950 itibarıyla Türk edebiyatını da etkileyen varoluşçu sanat anlayışı ile küçük insan kavramı edebî eserde kahramanı biçimlendiren önemli bir unsur olmuştur. Genel olarak bu kahramanlar toplumsal olayların etkisini sıradan bir insanın öyküsüne sıkıştırmak ve onun üzerinden topluma ve döneme ilişkin detayları açıklamak noktasında elverişli ve ilgi çekici kahramanlar olmuştur. Tahsin Yücel'in *Mutfak Çıkmazı* adlı eseri de bu tür bir kahramanın serüvenidir. İlyas Divitoğlu'nun yaşadığı bir olaydan sonra içine girdiği öz arayışı ve depresif ruh hâli eserde; topluma yabancılaşma, bireysel ve toplumsal çatışma, geçmiş reddetme ve umutsuzluk konuları üzerinden ele alınmıştır.

Eser, bir küçük insan dramıdır. Eserde kendi öz arayışı sırasında kendi özünden uzaklaşarak vazgeçen küçük insanın bireysel sorunları anlatılır. Bu sorunlar üzerinden toplum içinde farkında olmadan bireylere yüklenmiş görevlerin ağırlığının getirdiği sonuçların öne çıkarıldığı görülür. Ailesi ve toplum tarafından ona yüklenen sorumlulukları reddetmesi ile bir çıkmaza giren İlyas'ın geçmiş ve şimdi arasında sıkışmışlığı, toplumsal çatışma, bireysel çatışma, aidiyet eksikliği, yabancılaşma gibi izleklerle anlatılır.

Küçük insan hikâyesini en temel insani ihtiyaç olan beslenme üzerinden kurgulayan yazar, insanın yaşamda bir anlam bulmasının da beslenme kadar temel ihtiyaç olduğunu okuyucuya metaforik olarak vermiştir. Bu temel ihtiyaç zamanla bir saplantıya dönüşerek İlyas'ta çatışma ve yabancılaşmaya yol açmıştır. Toplumdan tamamen uzaklaşan İlyas, bir yandan geçmişi ve ona yüklenen normlar olmadan var olmaya çalışırken bir diğer yandan geçmişteki toplumsal rolünü yeniden, bu sefer kendi seçimleri ile var etmek ister. Bu isteğin oluşturduğu çatışma ile geçmişinden tamamen kopamayan ve şimdiye ait olamayan küçük insan, kendi içindeki aidiyetsizlik duygusu ile hep bir boşluktadır. Eserin sonunda döngünün en başına dönen kahraman, pişmanlık ve tükenmişlik duyguları ile o boşlukta ölümü arzulamaktadır. Ölüm hem varoluşçuluk hem de küçük insan karakteri için önemli bir izlektir. Yazar eseri bir ölümle başlatarak ölümle sonlandırır. Bedensel bir ölümle başlayan eser, geriye dönüşlerle kahramanın ruhsal ölümünün safhaları ile devam eder. Ölümü yazar burada bir yok oluş değil de metaforik olarak bir temizlenme ve arınma olarak verir. Yazar İlyas Divitoğlu olarak tanıttığı kahramanı sadece İlyas olarak öldürür. Anlam arayışını tamamlayamamış olsa da İlyas'ın ölümü tüm toplumsal yüklerden sıyrılmış şekilde gerçekleşmiştir.

Tahsin Yücel'in *Mutfak Çıkmazı* adlı eseri döneminin oldukça güçlü bir küçük insan kurgusudur. Eser varoluşçu edebiyatın kahraman ve temaları bakımından Türk

edebiyatı için alışlagelmişin dışında bir kurguya sahip olması, sıradan küçük insanı yaşamsal bir eylem ile kurgulaması yönünden kıymetli ve dikkate değerdir.

Kaynakça

- Akhundlu, M. (2024). Rus edebiyatında 'küçük insan' temasının evrimi [Yüksek lisans tezi]. Kars: Kafkas Üniversitesi.
- Bender, M. T. (2009). Varoluşçuluk ve Jean Paul Sartre örnekleme. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(4), 23-33.
- Bezirci, A. (1985). "Önsöz" / *Varoluşçuluğun tanımı*. Varoluşçuluk içinde. A. Bezirci (Çev.). Ankara: Say Yayınları.
- Çıraklı, A. N. (2021). Feyyaz Kayacan'ın Şişedeki Adam adlı eserinde varoluşçu unsurlar. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 4(8), 631-651.
- Çoruk, A. Ş. (2022, 2 Mart). *Küçük Adam, edebiyata derinlik kattı* (S. Kılıç, Röportaj Yapan). GZT. <https://www.gzt.com/cins/kucuk-adam-edebiyata-derinlik-katti-3562627> [Erişim tarihi: 27.11.2024]
- Kara, M. C. (2023). *Oğuz Atay'ın romanlarında eylemsizlik bağlamında bilinç akışı ve iç monolog*. [Yüksek lisans tezi]. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Kurt, M. (2009). Varoluşçuluğun Türk edebiyatına girişi ve ilk etkileri. *Gazi Türkiyat Dergisi*, 1(4), 139-154.
- Kolcu, A. (2011). J. K. Huysmans'ın A Rebours (Tersine) adlı romanıyla Tahsin Yücel'in Mutfak Çıkmazı romanları arasında bir karşılaştırma. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 5, 85-98.
- Öcal, O. (2012). *Tahsin Yücel'in romanlarında bireyin dramı, yapı ve ironi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özata Dirlikyapan, J. (2022). *Kabuğunu kıran hikâye Türk öykücülüğünde 1950 kuşağı* (5. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Parla, J. (2024). *Türk romanında yazar ve başkalaşım* (5. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarte, J. P. (1985). *Varoluşçuluk*. A. Bezirci (Çev.). Ankara: Say Yayınları.
- Tilbe, A. (2018). Çağdaş Türk yazınında bir dev: Tahsin Yücel. M. Koçak & S. Ateş (Ed.), *2. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi* içinde (s. 805-812), Ankara: Türk Eğitim-Sen Genel Yayınları.
- Tunçer, Z. (2021). *Tahsin Yücel'in romanlarında değerler çatışması*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Yiğitler, Ş. Ş. (2018). Mutfak Çıkmazı'nda felsefi bir eylem olarak yemek yapmak ve yemek yemek. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 18, 169-197.
- Yücel, T. (2005). *Mutfak çıkmazı* (2. Baskı). İstanbul: Can Yayınları.
- Yücel, T. (2003). Bir usta: Tahsin Yücel (Görüşmecisi: S. Sezer). F. Andaç (Ed.), *Sözcüklerin diliyle konuşmak Tahsin Yücel ile yüzyüze* içinde (s. 46). İstanbul: Dünya Yayıncılık.